

Q U A D E R N S
FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

Paisatge i natura

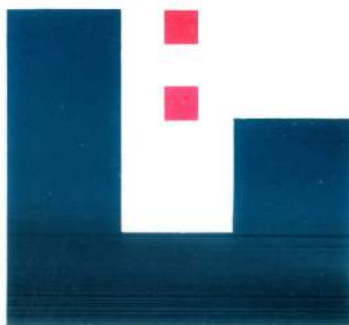
en Joan Maragall

PERE MARAGALL i MIRA

(18)

1993

Q U A D E R N S

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

Paisatge i natura

en Joan Maragall

PERE MARAGALL i MIRA

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL
CRISTIANISME I CULTURA

Rivadeneira, 3, baixos
08002 BARCELONA

Editorial Claret

ÍNDIX

<i>Paisatge i natura en Joan Maragall</i>	5
<i>Notes bibliogràfiques</i>	10

POEMES

Pirenenques, I-V	11
La vaca cega	13
Goigs a la Verge de Núria	14
A muntanya (1897)	16
Vistes al mar, I-V (1901)	17
Les muntanyes	19
Seguit de vistes al mar, I-V	21
La fageda d'en Jordà	23
La cascada de Lutour (1-VIII-1911)	24

ARTICLES

Per les altures (1896)	25
La ginesta (29-V-1904)	27
Ville d'Eaux (14-VIII-1904)	29
En Jacinto Verdaguer excursionista (14-XII-1904)	32
La muntanya (1909)	39

El text dels poemes segueix l'edició de Poesia completa, a cura d'Enric Bou (Barcelona, Empúries: 1986). El text dels articles segueix l'edició de les Obres completes de Selecta (Barcelona: 1981).

Editorial Claret, S.A.
Roger de Llúria, 5 - 08010 Barcelona
Imprès a Libergraf, S.A.
Constitució, 19 - Barcelona
ISBN 84-7263-889-8
Dipòsit Legal: B. 37.535-1993
Novembre 1993

PAISATGE I NATURA EN JOAN MARAGALL

Pel que sabem, Joan Maragall, que va viure els primers anys de la seva vida en aquell «carreró estret» que més tard evocarà en un poema, ja gaudia del paisatge quan amb la seva mare anava a Sabadell a veure els parents de la branca materna. Devien ser els seus primers contactes amb la natura: els camps conreats, els boscos del Vallès, el cel al damunt... Un cop acabat el batxillerat i abans dels estira i arrousa que el durien finalment a la Universitat, va fer dos viatges dels quals no ens han arribat notícies sobre la impressió que li causaren: un a València, Granada, Còrdova, Madrid i Saragossa; l'altre a Marsella i París. Després vindran els anys d'Universitat i més tard els anys de crisi i desorientació que acabaran amb el prometatge amb Clara Noble. L'havia coneguda estiuejant a Puigcerdà i durant el festeig acompanyarà la família Noble a Sant Sebastià. D'aquesta experiència en sortiran els poemes del «Festeig vora la mar Cantàbrica», d'entre els primers que ja demostren un estil propi i una certa maduresa. I les primeres visions encantades dels elements naturals, en aquest cas el mar.

Un cop casat, i si descomptem el viatge de noces per Niça, Gènova, Pisa i Florència el 1891, els seus viatges no són gaire llargs. L'estada a Madrid l'octubre del 1900 i el viatge en vaixell el 1903, només des de Bilbao fins a La Corunya (havia de ser en principi la volta a la Península per mar), són els més remarcables. A part d'això els seus desplaçaments més habituals són els típics del burgès barceloní que estiueja alternativament al mar o a la muntanya. Hi ha les repetides estades, a partir del 1901 i per prescripció mèdica, al balneari de Cauterets, al Pirineu francès (Occitània).

Les poblacions més visitades com a estiuejant són, abans i després de casar-se, Puigcerdà i Sant Joan de les Abadesses. Des d'aquesta última vila realitzarà excursions que deixaran empremta en la seva poesia de muntanya. Amb la família estiuejarà també a Olot i farà estades no tan llargues a Castellterçol. El mar el coneix sobretot estiuejant a Blanes i a Caldetes.

nia, naixia en forma d'expressió poètica o de pensament, després d'haver-se emocionat, i d'haver rumiat llargament aquella emoció concreta. El seu vitalisme enfortit després de les crisis de joventut, va recorrent tota la seva obra tant en la poesia com en els altres escrits.

Amb una combinació d'exaltació i serenitat, Joan Maragall aconseguí donar-nos una expressió directa, senzilla, emotiva, gairebé innocent de la seva percepció de la natura. I ens descriu els paisatges com en una visió primigènica que ens permet confirmar les paraules de Pijoan citades abans.

Tots els poemes que canten la natura són sempre fruit de visions concretes, singulars. Tenen poc a veure, per exemple, amb la «fantasia geològica» d'un Verdaguer. No és difícil adscriure Maragall a la tradició romàntica, per bé que cal distingir-hi actituds ben diverses. La de Maragall, com diu J. Bofill i Ferro (textos crítics recollits a Poetes catalans moderns, p. 53), és la del qui «busca la novetat en el redescobriments de les coses immediates, quotidianes, en la sorpresa d'establir-hi un nou enllaç, una intimitat apassionada». I diu el crític que aquesta és una actitud semblant a la del poeta romàntic anglès Wordsworth.

Sigui com sigui, l'actitud de Maragall davant la natura, inaugurada en part pel romanticisme alemany i incorporada després a la mentalitat europea moderna, correspon a la projecció del nucli de la consciència del poeta sobre la realitat natural que es presenta als ulls de l'artista impactant-lo emotivament i que esdevé així un producte de la seva percepció. Arthur Terry ha explicat de forma prou clara aquest doble moviment que es produeix entre el nucli de la consciència del poeta i la realitat natural (La poesia de Joan Maragall, p. 62-63): «En qualsevol poema romàntic en què el poeta ens explica la seva experiència emocional, trobem que la natura ha quedat acolorida per la llum mental del poeta. [...] Però, ¿d'on ve aquesta llum mental, que podem anomenar de tan diverses maneres? Evidentment, de l'acció que la natura excerceix sobre la ment. Aquest procés no és ni paradoxal ni ambigu: és qüestió, no pas de dos moviments contraris, sinó d'un sol moviment circular, que representa una versió extraordinàriament completa de l'experiència imaginativa.»

Després podem intuir, tot llegint o rellegint els seus poemes, com era aquest «nucli de la consciència» en Maragall: exultant i alhora serè, per exemple.

En alguns dels poemes que hem seleccionat per a aquest recull, es

nia, naixia en forma d'expressió poètica o de pensament, després d'haver-se emocionat, i d'haver rumiat llargament aquella emoció concreta. El seu vitalisme enfortit després de les crisis de joventut, va recorrent tota la seva obra tant en la poesia com en els altres escrits.

Amb una combinació d'exaltació i serenitat, Joan Maragall aconsegueix donar-nos una expressió directa, senzilla, emotiva, gairebé innocent de la seva percepció de la natura. I ens descriu els paisatges com en una visió primigènia que ens permet confirmar les paraules de Pijoan citades abans.

Tots els poemes que canten la natura són sempre fruit de visions concretes, singulars. Tenen poc a veure, per exemple, amb la «fantasia geològica» d'un Verdaguer. No és difícil adscriure Maragall a la tradició romàntica, per bé que cal distingir-hi actituds ben diverses. La de Maragall, com diu J. Bofill i Ferro (textos crítics recollits a Poetes catalans moderns, p. 53), és la del qui «busca la novetat en el redescobriments de les coses immediates, quotidianes, en la sorpresa d'establir-hi un nou enllaç, una intimitat apassionada». I diu el crític que aquesta és una actitud semblant a la del poeta romàntic anglès Wordsworth.

Sigui com sigui, l'actitud de Maragall davant la natura, inaugurada en part pel romanticisme alemany i incorporada després a la mentalitat europea moderna, correspon a la projecció del nucli de la consciència del poeta sobre la realitat natural que es presenta als ulls de l'artista impactant-lo emotivament i que esdevé així un producte de la seva percepció. Arthur Terry ha explicat de forma prou clara aquest doble moviment que es produeix entre el nucli de la consciència del poeta i la realitat natural (La poesia de Joan Maragall, p. 62-63): «En qualsevol poema romàntic en què el poeta ens explica la seva experiència emocional, trobem que la natura ha quedat acolorida per la llum mental del poeta. [...] Però, ¿d'on ve aquesta llum mental, que podem anomenar de tan diverses maneres? Evidentment, de l'acció que la natura excerceix sobre la ment. Aquest procés no és ni paradoxal ni ambigu: és qüestió, no pas de dos moviments contraris, sinó d'un sol moviment circular, que representa una versió extraordinàriament completa de l'experiència imaginativa.»

Després podem intuir, tot llegint o rellegint els seus poemes, com era aquest «nucli de la consciència» en Maragall: exultant i alhora serè, per exemple.

En alguns dels poemes que hem seleccionat per a aquest recull, es

poden observar dues actituds diferents i probablement complementàries del poeta davant la natura: en la secció III de la sèrie «Pirinenques» del primer llibre, Poesies, de 1895, llegim:

Tots els membres caiguts, tot jo per terra
buidat de tota força i sens desig,
la pensa poc a poc se'm desaferra...
I em vaig trobant tan bé an allà entremig,
i em va invadint com una immensa pau,
i vaig sent un tros més del prat suau
ben verd, ben verd sota d'un cel ben blau

Actitud de fusió i alhora dissolució de la consciència del poeta, que arriba a una mena d'ataràxia i esdevé una part més de la natura que contempla, projectant-hi la seva pau interior. En canvi, al poema tan celebrat «Les muntanyes», del llibre Enllà, de 1906, la fusió amb la natura adquireix una altra categoria, que no és la de la dissolució de la consciència, sinó la voluntat humana transcendent de participar en la progressiva transformació i elevació de l'univers creat:

Tot semblava un món en flor
i l'ànima n'era jo
.....
jo era l'altitud de la carena
.....
Però jo, tota plena de l'anhel
agitador del mar i les muntanyes
fortament m'adreçava per dur al cel
tot lo de mos costats i mes entranyes.

D'aquests darrers versos ha estat remarcada la troballa de l'autor que, al final de la descripció del procés d'identificació i transformació, utilitza un adjectiu femení («tota plena») per referir-se al jo poètic, intensificant així l'efecte de tot el procés descrit. Una mostra singular de l'exultació que suggereix al poeta la contemplació d'un element natural és el poema «La cascada de Lutour», escrit a Cautelets l'agost de 1911. Es tracta d'una excepció en el context de les creacions dels últims anys que, com diu Arthur Terry, semblen escrites més aviat de cara a l'eternitat.

En aquest recull veurem les correspondències entre les poesies i el pensament expressat en els articles. A vegades algun article no és res més que la versió en prosa de la mateixa experiència que ha provocat el poema, com és el cas dels «Gòigs a la Verge de Núrta» i l'article «Per les altures» del 12 de setembre de 1894.

Gairebé sempre apareix, en els articles, l'actitud maragalliana del ciutadà excursionista que vol retrobar la puresa dels orígens en la visió del paisatge. Per això mateix rebutja fortament l'artificiositat de què s'envolta la vida en un «poble-balneari» (Canterets) en l'article «Ville d'Eaux» que reproduïm aquí (va escriure una carta a Pijoan que correspon a la mateixa experiència). L'article «La ginesta» permet il·lustrar la identificació, en aquest cas conscient, que fa Maragall de pàtria i paisatge.

És també molt interessant, finalment, l'escrit llegit al Centre Excursionista de Catalunya, «En Jacinto Verdaguer excursionista», que aprofundeix en la figura del gran poeta de la Renaixença i ens mostra, en contrast, l'actitud bàsica de Maragall com a ciutadà meravellat davant la natura. Meravellament que retrobem, contundent, per exemple, en unes paraules del seu article «Lecturas veraniegas» del 29-VII-1899, que poden ser adequades per tancar aquesta introducció: «Al campo debiéramos ir los de la ciudad para hacer una especie de ejercicios espirituales.»

PERE MARAGALL i MIRA
Setembre de 1993

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

- BLASCO, Anna M.^a: *Joan Maragall i Josep Pijoan*. Edició i estudi de l'epistolari. Barcelona, PAM: 1992.
- BOFILL I FERRO, Jaume: *Poetes Catalans moderns*. Barcelona, Columna: 1986.
- CAPDEVILA, Josep M.^a: *Estudis i Lectures*. Barcelona, Selecta: 1965.
- CARDONA, Osvald: *Ari poètica de Maragall*. Barcelona, Selecta: 1971.
- FERRATER, Gabriel: *Sobre Literatura*. Barcelona, Edicions 62: 1979.
- MARAGALL, Gabriel: *Joan Maragall: Esbós biogràfic*. Barcelona, Edicions 62: 1988.
- PIJOAN, JOSEP: *El meu Don Joan Maragall*. Barcelona, Llibreria Catalònia: 1927.
- TERRY, Arthur: *La Poesia de Joan Maragall*. Barcelona, Barcino: 1963.
- TRIAS, Eugeni: *El pensament de Joan Maragall*. Barcelona, Edicions 62: 1982.

POEMES

PIRENENQUES

I

A dalt del Pirineu
les flors són esblaimades,
les flors són d'un blau clar,
blavoses o morades;
són tristes dels alts monts
les crestes emboirades,
i tristos els ramats
estesos per les prades,
i la del dret pastor
figura solitària.
El sol esblanqueït
no treu color ni escalfa;
el bosc mesquí i llenyós,
i l'herba curta i clara;
pedrosos i grisencs
els cims de les muntanyes,
tots ditejats de neu
d'eternes clapas blanques,
i fumejant arreu
la boira corre i passa.
Al tard, de dins les valls
la boira va aixecant-se,
i amb ella emmantellant
se va solemnement l'alta muntanya.

II

Tot està immoble dalt del Pirineu,
tot, menys la boira diàfana i lleugera
que corre com fumera
per valls, faldes i cims, arreu, arreu.
És la freda carícia d'eixes terres,
la nina aviciada de les serres
trista jugant per l'ampla soletat,
lliscant per les quietes serralades
que enormes li mig riuen i arrugades
amb un somris eixut tot esblaimat.

III

Ben ajejut a terra, com me plau
el veure davant meu en costa suau
un prat ben verd sota d'un cel ben blau!

I en les albes la gran bellugadissa
de les fulles d'acer que el vent eriça
amb rants reflexs de llum enlluernadissa.

I el sol estès per tot. I el rec com cau
escumejant avall la costa suau
del prat ben verd sota del cel ben blau.

Tots els membres caiguts, tot jo per terra,
buidat de tota força i sens desig,
la pensa poc a poc se'm desaferra...

I em vaig trobant tan bé an allà entremig,
i em va invadint com una immensa pau,
i vaig sent un tros més del prat suau
ben verd, ben verd sota d'un cel ben blau.

IV

Els núvols blancs i flonjos van caient
lliscant per la ferrenya serra avall;

del cel a grans bocins se van desfent
i baixen al silenci de la vall.
El sol enmig del blau, victoriós,
fa vibrar els colors de quant se veu...
Dels núvols l'estol blanc, silenciós,
va caient, va caient per tot arreu.

V

Acabada la pluja de la tarda,
els núvols lentament s'han esquinçat,
s'ha obert el cel blau tendre tot mullat,
jeu en la serra nuvolada parda.
A la llum que reneix ja ponentina,
 rosseja el camp fangós,
 verdeja el coll humit,
i a la freda alenada de la nit
alegre vermelleja el jorn que fina.

LA VACA CEGA

Topant de cap en una i altra soca,
avançant d'esma pel camí de l'aigua,
se'n ve la vaca tota sola. És cega.
D'un cop de roc llançat amb massa traça,
el vailet va buidar-li un ull, i en l'altre
se li ha posat un tel. La vaca és cega.
Ve a abeurar-se a la font com ans solia;
mes no amb el ferm posat d'altres vegades
ni amb ses companyes, no: ve tota sola.
Ses companyes, pels cingles, per les comes,
pel silenci dels prats i en la ribera,
fan dringar l'esquellot mentre pasturen
l'herba fresca a l'atzar... Ella cauria.
Topa de morro en l'esmolada pica
i recula afrontada... Però torna
i abaixa el cap a l'aigua i beu calmosa.

Beu poc, sens gaire set... Després aixeca
al cel, enorme, l'embanyada testa
amb un gran gesto tràgic; parpelleja
damunt les mortes nines, i se'n torna
orfe de llum, sota del sol que crema,
vacil·lant pels camins inoblidables,
brandant llànguidament la llarga cua.

GOIGS A LA VERGE DE NÚRIA

Verge de la vall de Núria,
voltada de soledats,
que immòbil en la foscuria
i en vostres vestits daurats
oïu l'eterna cançória
del vent i les tempestats;
Verge de la vall de Núria,
a Vós vénen les ciutats.

Vers Vós avancen incertes
per les altes quietuds
i els camins desconeguts
de les grans serres desertes.

Troben rius que naixent van
en els regnes dels pastors,
i ramats esquellejant
lentament pasturadors.

Van pels cims celestials
sobre les muntanyes nues...
Les congestes brillen crues
amb blancures immortals.

Van per augustes carenes
on del buit amb els afanys
troben, abocant-s'hi a penes,

al fons de les valls serenes
les mirades blavoses dels estanys.

I del vent sota la fúria,
menyspreuador dels sentits,
amb els sentits desmaiats,
se'n baixen a la foscúria
de la vostra vall de Núria
voltada de soledats.

Aquí ens teniu, verge tosca,
vagament cercant redós
en el clos misteriós
de vostra capella fosca.

Cau la nit per tot arreu...
nostre cor torna's psalteri
presentint el sant misteri
tremolós de vostra veu.

Per què ens mireu, verge santa,
amb aquests ulls tan oberts?
Doneu-nos l'esgarrifança
dels vells miracles complerts!

Castigueu nostre sentit
amb tant d'oblidades febres!
Deu ànima a les tenebres!
Deu-nos la fe de la Nit!...

Que demà, quan surti el sol,
tornarem a prendre el vol
per les serres encantades,
i els camins de les cascades
seguirem de sol a sol...

Les cascades, que s'estan
allà lluny, canta que canta,
tot trenant i destrenant

llur blancura ressonanta
sobre el negre mur gegant.

Copsats per negres alcàries,
eixordats de la remor,
anirem avall com l'aigua
per les goles solitàries
plenes d'abims i frescor.

Quan a l'última portella
tot el cel s'eixamplarà,
amb alegria novella
veurem la plana més bella
i la verdor que s'hi fa.

.....
A l'hivern, quan neva i plou
i la ciutat se remou
brillant d'insomnis i fúria,
nostres ulls enlluernats
veuran, allà en la foscúria,
la immòbil Verge de Núria
voltada de soledats.

A MUNTANYA

M'agrada el balcó gran de la muralla
quan la gent de la vila hi va a badar,
i amb ull ja quasi incommobile aguaita
el pas de la llunyana tempestat.

Passa la tempestat esgarrifosa
per damunt de la serra allà al davant,
tremolant de llampecs, silenciosa
per la gent de la vila i la del pla.

Com hi deu ploure en les profundes gorges
i en els plans solitaris de les valls!
Prou l'huracà els assota aquells cims nusos
i peta l'aigua en aquells rocs tan grans:

s'astoren els ramats, el pastor crida,
i algun avet cau mig partit pel llamp!

Però en el balcó gran de la muralla
no se sent res: la gent hi va a badar,
i amb ull ja quasi incommobile aguaita
el pas de la llunyana tempestat.

Puigcerdà, 1897

VISTES AL MAR

De la nit per lo pregon,
entre cants i llum estranya,
baixaven de la muntanya
al Dolor com rei del món.

Nit del Divendres Sant
Caldetes, 1901

I

Vora la mar eternament inquieta
floreix immòbil la pomera blanca,
i el presseguer vermell, que riu i brilla
prop la mar inquieta aquietadora.

II

Degué ser un dia així que el bon Jesús
caminà sobre el mar: el cel i l'aigua
serien, com avui, llisos i blaus...
I la Visió anà ràpida a l'encontre
dels encantats deixebles en la barca.

III

El cel ben serè
torna el mar més blau,

d'un blau que enamora
al migdia clar:
entre els pins me'l miro...

Dues coses hi ha
que el mirar-les juntes
me fa el cor més gran:
la verdor dels pins,
la blavor del mar.

IV

El vent se desferma
i tot el mar canta.
Mar brava, mar verda, mar escumejanta!
L'onada s'adreça,
venint s'ageganta,
avença i s'acosta
callada que espanta.
L'escuma enlluerna,
el sol l'abrillanta,
l'onada s'esberla
i cau ressonanta.
Mar brava, mar verda, mar escumejanta!

V

Una a una, com verges a la dansa,
entren lliscant les barques en el mar;
s'obre la vela com una ala al sol,
i per camins que només elles veuen
s'allunyen mar endintre...
Oh cel blau! Oh mar blau, platja deserta,
grog de sol! De prop el mar te canta,
mentres tu esperes el retorn magnífic,
a sol ponent, de la primera barca,
que sortirà del mar tota olorosa.

LES MUNTANYES

A l'hora que el sol se pon,
bevent al raig de la font,
he assaborit els secrets
de la terra misteriosa.

Part de dins de la canal
he vist l'aigua virginal
venir de fosc naixement
a regalar-me la boca,

i m'entrava pit endins...
I amb els seus clars regalims
penetrava-m'hi ensems
una saviesa dolça.

Quan m'he adreçat i he mirat,
la muntanya, el bosc i el prat
me semblaven altrament:
tot semblava una altra cosa.

Al damunt del bell morir
començava a resplendir
pels celatges carminencs
el blanc quart de lluna nova.

Tot semblava un mon en flor
i l'ànima n'era jo.
Jo l'ànima flairosa de la prada
que es delita en florir i en ser dallada.

Jo l'ànima pacífica del ramat
esquellejant pel bac mig amagat.

Jo l'ànima del bosc que fa remor
com el mar, que és tan lluny en l'horitzó.

I l'ànima del saule jo era encara
que dona a tota font son ombra clara.

Jo de la timba l'ànima profunda
on la boira s'aixeca i es deixonda.

I l'ànima inquieta del torrent
que crida en la cascata resplendent.

Jo era l'ànima blava de l'estany
que aguaita el viatger amb ull estrany.

Jo l'ànima del vent que tot ho mou
i la humil de la flor quan se desclou

Jo era l'altitud de la carena...

Els núvols m'estimaven llargament,
i al llarg amor de l'ennuvolament
congriava's mon ànima serena.

Sentia la delícia de les fonts
naïxer en mon si, regal de les congestes;
i en l'ampla quietud dels horitzons
hi sentia el repòs de les tempestes.

I quan el cel s'obria al meu entorn
i reia el sol en ma verdosa plana,
les gents, al lluny, restaven tot el jorn
contemplant ma bellesa sobirana.

Però jo, tota plena de l'anhel
agitador del mar i les muntanyes,
fortament m'adreçava per dur al cel
tot lo de mos costats i mes entranyes.

.....
A l'hora que el sol se pon,
bevent al raig de la font,
he assaborit els secrets
de la terra misteriosa.

SEGUIT DE LES VISTES AL MAR

*Tot ho torno a trobar: una per una
les barques en son lloc, i els pescadors;
la platja, al vespre, igual, plena d'olors,
i la mar rebolcant-se al clar de lluna.*

I

La ginesta altra vegada!
La ginesta amb tanta olor!
És la meva enamorada
que ve al temps de la calor.
Per a fer-li una abraçada
he pujat dalt del serrat:
de la primera besada
m'ha deixat tot perfumat.
Feia un vent que enarborava,
feia un sol molt resplendent:
la ginesta es regirava
furiada al sol rient.
Jo la prenc per la cintura:
l'estisora va en renou
desflorant tanta hermosura,
fins que el cor me n'ha dit prou,
Amb un vímet que creixia
ignoscent a vora seu
he lligat la dolça aimia
ben estreta en un pom breu.
Quan l'he tinguda lligada
m'he girat de cara al mar...
M'he girat al mar, de cara,
que brillava com cristall;
he aixecat el pom enlaire
i he arrencat a córrer avall.

II

La mar estava alegre, aquest migdia:
tota era brill i crit i flor d'escuma,

perquè feia molt sol i el vent corria.
Al lluny se veia un gran mantell de bruma.
Damunt les ones, amb les veles dretes,
les barques hi brincaven com cabretes.

III

Flameja al sol ponent l'estol de veles
en el llunyà confí del cel i l'aigua.
La mar, inquieta, com un pit sospira
en la platja reclosa i solitària.
D'on pot venir la inquietud de l'ona?
Ni un núvol en el cel... ni un alè d'aire...
D'on poc venir la inquietud de l'ona?
Misteri de la mar! L'hora és ben dolça.
Flameja, al sol ponent, l'estol de veles.

Blanes, platja de Sant Francesc

IV

EL PI D'ESTRAC

Aquest és aquell pi com una catedral
que vora de la mar s'està secularment
bevent l'aire i la llum amb copa colossal
que mai travessa el sol, ni la pot moure el vent.

Immòbil beu els aires amb una remor igual
a aquella que en la platja ressona eternalment,
i llança una gran ombra en l'hora migdial
posant fredor i tenebra al cor del dia ardent.

Jo, a l'hora de la sesta, m'hi solc aixoplugar
de la mortal carícia del sol roent d'estiu,
i veig arran de terra la calda tremolar
entorn; i a sobre sento milers d'aucells; i enllà
la mar, que brilla i riu.

V

Allà en les llunyanies de la mar
s'aixecava la lluna solitària.
Un himne sense mots, acompassat,
li cantaven les ones en la platja.
El cel, tot llis i tot descolorit,
s'escoltava el cantar de les onades;
i la terra, enfosquint-se a poc a poc,
sense veu, sense vent i sense gales,
semblava submergir-se en el no-res,
davant del cel i el mar il·luminant-se
al bes de la lluna, a cada instant més clar,
i a la remor creixent de les onades.

LA FAGEDA D'EN JORDÀ

Saps on és la fageda d'en Jordà?
Si vas pels volts d'Olot, amunt del pla,
trobaràs un indret verd i profund
com mai cap més n'hagis trobat al món:
un verd com d'aigua endins, profund i clar;
el verd de la fageda d'en Jordà.
El caminant, quan entra en aquest lloc,
comença a caminar-hi a poc a poc;
compta els seus passos en la gran quietud:
s'atura, i no sent res, i està perdut.
Li agafa un dolç oblit de tot lo món
en el silenci d'aquell lloc profund,
i no pensa en sortir, o hi pensa en va:
és pres de la fageda d'en Jordà,
presoner del silenci i la verdor.
Oh companyia! Oh deslliurant presó!

LA CASCADA DE LUTOUR

¿Veus, endins la selva obscura,
una tofa de blancura
bellugant-se entre els avets?
Ella és, que va atansant-se,
ella és, que ve posant-se
sos penjolls i collarets.
Mira-la com ja s'avança.
¿No la veus que ve, que dansa
tota nua, tota blanca,
tota sola entre els avets?
Ja és aquí; i s'adreça al caire
del penyal i es llança al fons:
la corona li va en l'aire
collarets de caire en caire
desgranant se a rodalons.
I ella canta i salta i grua
per damunt la roca crua,
tota blanca, tota nua,
tota escuma avall al fons.
Ja és al fons i estira els braços,
i després obre els ulls verds.
Mira al cel
.....
.....
Salta, filla; canta, canta.
Tu no saps, ni sabràs mai,
com t'assembles, oh cascada!,
a una flor ben esclatada,
a una nit molt estelada,
a una dona molt amada
i al meu cor en son esplai.

Cauterets, 1-VIII-1911

ARTICLES

PER LES ALTURES

Sortírem de Camprodon que es feia de dia: anàvem a veure el naixement del Ter com aquell qui va a festa major, muntats en unes grans mules que la sella ens semblava un trono, i amb ulls molt oberts a punt de gaudir aquelles meravelles pirinenques que ens esperaven en les clotades i en els cims de les muntanyes.

Ens posàrem de seguida al costat del Ter ribera amunt, d'aquell Ter clar i transparent com el rostre d'un infant, per entre arbredes i prats fumejant dels vapors matinals, i per pedregams molt polits, en els quals sonaven alegrement les ferradures de les bèsties.

Travessàrem poblets pacífics i encantats, amb aquelles esglesietes romàniques rònegues i fosques que els absis semblen torrats pel sol i arrodonits pel fregadís de les pluges i els vents de rants de segles; amb aquella gent que s'hi està, de gestos calmosos i cares parades en una perpètua somnolència; i aquells carrerons solitaris i ombrius alegrats solament pel groc viu de la palla que sobreix de les portes i finestres, animats per algunes oques, gallines i porcs que s'hi passegen llencant tot plegat un baf d'estable, fort, que tapa els esperits: poblets que un no s'afigura que puguin tenir nom, perquè els troba tots iguals.

Eixint de l'últim ens sentírem deseparats de tota humana habitació, i diguérem adéu a tot ablaniment de la natura per entaforar-nos en els estrets de Murens foscos i aspres. Tota verdor hi va morint: un co-neix que entra en el regne absolut de l'aigua i la roca viva. Entre els murs immensos d'ella, els homes es tornen petits, petits, i de ses llunyanes altures pengen les terribles cingleres amb lleus relleixos que tot just s'obiren freqüentats sols pels isards; i pel fons, a empentes i rodolons, relliscant pel llit de grans roques estimbades, hi corre el riu-infant plorant i rient i cantant tot sol per aquelles tremendes soledats, digne esbarjo de la infància d'un gegant. Allí el riu Ter no sap encara el

que és llot: ni una gota es filtra de ses aigües tan transparentes que no clissimulen ni un gra de les pedres del seu llit: el corrent és com un vel finíssim d'aire líquid que s'arruga de tant en tant en blanca escuma. I així va formant-se i creixent amb el tribut de les cascades enlluernants que baixen nues, corrents, de les altures desertes, o amb el més humil i callat de les fonts misterioses que li naixen per tots costats i se li abandonen de seguida silencioses.

Amunt, amunt... El riu es fa prim, gairebé ni es veu entremig d'aquelles esllavissades grandioses que se'n diuen els Racons, devastació sublim com de muntanyes senceres que un temps foren i després haguessin caigut totes plegades desmembrant-se i desfent-se en confós enrunament de blocs gegantins tirats de qualsevulla manera per aquí-en-llà, verges de petjada humana, sense ni una herba, abandonades, i que semblen estar-se queixant perpètuament amb un horrible bram silenció, inacabable, de soledat i mort. I alçant-se damunt d'aquesta devastació, el Gra de Fajol, el pic trencat, de color de rosa, altíssim, ideal, com si toqués el cel, ja.

Al peu d'ell i del Puig de Bastiments, en una ampla fondalada pedregosa amb alguna taca d'herba curta i miserable prop l'enderroc d'una barraca de pastors abandonada, i entremig d'un gran apilotament de roques, brolla amb feble vagit una font d'aigua molt freda. És el Ter que naix.

Era migdia. Un migdia clar, sense núvols, sense ni un tel de boira, cosa estranya en aquelles altures. Asseguts en les roques pelades, entorn de la font sota el pàl·lid sol de les muntanyes, menjarem un bocí amb aquella fam malaltissa de l'home de ciutat que puja a muntanya per vint-i-quatre hores.

Després tornarem a muntar en les bèsties i emprenguérem l'aspra costa del Coll de la Marrana; i al treure el cap per ell a la vista immensa de les altes soledats pirinenques ens hi sobtà el terrible vent de les altures volant desenfrenat per damunt dels cims, atronador, irresistible, menyspreador de les forces i els sentits dels homes, que sense pietat ens assotava.

Atuïts i gairebé sense bleix, difícilment avançàvem, quan, tot d'un plegat, entre l'interminable tro del vent, comencàrem a sentir unes notes amplament sonores, suaus, vellutades com d'un orgue colossal, fent una estranya harmonia i desplegant-se en una certa melodia vaga i grandiosa. ¿Què era allò, aquell so que minvava i creixia, tan aviat prop com lluny, fugia i tornava com si anés amb l'huracà, o fos cosa d'encantament? Restàrem com aterroritzats pensant que els nostres sentits en

aquell món tan nou per ells haguessin sigut desballestats de sobte. ¿Què era aquella massa bella música, en aquelles soledats massa estranya?... Eren les esquelles d'una eugassada innumerable que paixia allà al davant nostre a l'altra part de l'abim en un pendís immens. Eren les esquelles de les eugues sonant pels espais en ales de l'huracà.

Travessàrem, i ens perdérem. No dic que perdérem el camí perquè a les altures no hi ha camins, però perdérem l'esma, doncs, i no sabíem a on anàvem. El pastor d'aquelles eugues, mig ajagut a terra davant l'olla fumejanta, vigilada atentament pel vailet assegut damunt dels talons, ens signà amb gestos sublims i rares paraules una vaga drecera que seguïrem fins empendre la pujada de Tirapits. A fe, bon nom! Les mules s'hi enfilaren arrapant-se com llagostes en el pedregar mo-vedís que s'anava esllavissant darrera seu, i nosaltres, doblegat el cos damunt de la sella, ens abraçàvem al coll de les pobres bèsties panteixantes.

Així sortírem, damunt la Coma de Vaca. Saltàrem en terra i començàrem a caminar encisats, com si anéssim pels camins del cel: a ambdós costats de la carena augusta, valls eternes. Res s'hi mou ni s'hi sent: tot hi està mut, immòbil, com si en son clos encantat, de línies i colors severes, tota remor o moviment morís en l'aire envidriat. Ni ¿què es mouria o sonaria, si no hi ha res viu, ni una herba, ni un ocell? Pedra, pedra i pedra... tot de pedra.

El cap buidat per l'altura, el pas tremolós, el pols precipitat pel cor sens ritme, ens abocàrem a mirar, i al fons d'una vall d'aquelles se'ns obríren uns ulls blaus, immaculats: eren els estanys de Carençà somrient divinament perduts entre les muntanyes...

No podíem més... A entrada de fosc baixàrem estamordits a la llòbrega vall de Núria.

1896

LA GINESTA

Per mi és la flor catalana, la ginesta.

Quan la veig en les costes de les muntanyes tan alegre i lluminosa, me sembla l'ànima del nostre poble florint. I aquella olor que fa! aquella olor de puresa forta; i aquella frescor que té! Me sembla que si ens omplíssim ben bé els esperits de l'olor de la ginesta, seríem més nos-

altres mateixos: aixís, alegres, francs, bons, com bons catalans; que ella ens purificaria de les tares que tenim; i que quan algun foraster volgués donar idea de nosaltres, diria: –Mireu, és un poble que la seva flor és la ginesta. –I que tothom l'entendria de seguida; i dirien: –Oh! quin poble deu ésser!

Ja de petit, no sé per què (devia ésser això), la festa de *Corpus* me semblava la festa més catalana: Sant Tomàs la festa més barcelonina, però *Corpus* la festa més catalana. Ja em costaria d'explicar això, però aquestes coses se senten o no es senten. I a mi aquella olor de ginesta em feia olor de Catalunya; què hi fareu? Era catalanista de la ginesta.

I ara també. Tant és que em digueu una cosa com una altra. Amb la ciència de les races i amb els fets de la història i amb estudis socials i amb el caràcter del nostre dret i amb totes les raons que vulgueu, m'arribareu a fer entendre i deixar-me ben convençut de que Catalunya és quelcom ben personal i ben distint en el món i que per tant tenim tot el dret d'ésser lliures i de fer-nos la nostra llei. Però totes les vostres raons, ni discursos, ni llibres, ni res, me faran sentir tan català com llavors que en la quietud de la muntanya em trobo tot sol damunt d'una mata de ginesta florida. Llavors me'n podrien venir de doctors i savis i polítics a demostrar-me amb allò mateix de les races i de la història i del dret i de la sociologia que Catalunya no és tal nació, sinó una província d'una nació: jo ho escoltaria tot serenament i tan savis podrien ésser que els digués: –Vaja, teniu tota la raó; però, veieu aquesta ginesta? Sentiu l'olor? Doncs jo trobo que fa olor de Catalunya. Ja podeu desar tots els vostres arguments. Catalunya és Catalunya perquè fa olor de ginesta.

Podria molt ben ésser que em tractessin de boig. Però jo estic cert que aviat ne vindrien molts que voldrien ésser boigs com jo, i quan els boigs fóssim més que els savis, els savis serien els boigs; i la nostra bogeria apareixeria com la més dolça saviesa.

–¿Com és que no hi ha ginesta en aquesta clotada, i a l'altre vessant sí? –vaig preguntar no fa gaire. I mig rient van respondre'm: –És que la ginesta vol veure el mar. –Ah! ¿la ginesta vol veure el mar?– I de seguida vaig pensar: –Doncs, ¿què és Catalunya, sinó un seguit de muntanyes que se'n van a veure el mar? Catalunya vol veure el mar. I això d'ésser muntanya i de voler veure el mar davallant-hi de pressa, és lo que fa Catalunya: és la seva ànima. Doncs, la ginesta és l'ànima de Catalunya.

Floriu, floriu, ginesteres,
dalt dels monts, davant del mar.
enceneu'se com fogueres
al sagrat de cada llar.

Les fogueres catalanes
ja flamegen dalt del cim:
són les flames sobiranes
d'aquell foc que tots tenim.

Per la costa, a grans esteses,
tot el ginestar fa llum:
les candeles són enceses,
totes flaire i sense fum;

una llum que llença flaire
des dels monts avall del mar,
i de l'aire en fa el nostre aire
que és tan bo de respirar.

En la flor de la ginesta
Catalunya m'ha parlat;
m'ha parlat de la gran festa
de la nostra llibertat.

29-V-1904

VILLE D'EAUX

Poso el títol en francès perquè l'he coneguda a França aquesta mena de tristesa. A casa nostra bé hi ha la vida estrafeta del balneari, i la vida de muntanya on la gent de baix la ciutat pugen a passar l'estiu; mes jo no hi he vist mai això: una vila, una encontrada, viure tota ella sols per tres mesos l'any.

A casa nostra tenim viles on hi van els forasters; però no tenim viles que tothom hi sia foraster: i a la Ville d'Eaux tothom hi és foraster. Des d'aquesta duquessa (o aquesta *cocotte*, que aquí tot es confon) que arriba de qui sap a on amb vint-i-cinc baguls plens de vestits per a mudar-se'n tres o quatre cada dia, perquè sap que no tindrà res més que fer, fins aquest mosso de peu que puja de baix el pla, només que

per a menar els cavalls que muntarà la duquessa, amb l'exclusiu fi de lliur els seus barrets d'excursió, aquí tothom hi ha vingut, ningú hi és. Els uns vénen a distreure's llençant diners, i els altres a afanyar-se a aplegar-los; i passada la temporada, cadascú se'n torna a casa seva a passar comptes, i la vila resta sola. No és la vila que s'ha aprofitat dels forasters; no hi ha tal vila: són els forasters que han vingut a explotar-se els uns als altres a corre-cuita, en un magnífic racó de muntanyes.

Les muntanyes hi són magnífiques, amb llurs siluetes gegantines, i negror de boscos, i blancors de congestes, i verdors de prats, i roques ferrorrenyes, i boires flonges i l'estrèpit de les cascades escumejantes... però tot això no és més que una decoració que sembla posada i és, en realitat, lucrada pel *Sindicat de les aigües* (que deu ésser a París: a França tot és a París) i el Sindicat o no Sindicat dels *hôtels*, i el de les barraques que venen coses dels Pirineus (fetes a París, o a tot estirar a Toulouse) i el de les dones que venen llet, i el dels homes que venen gossos, etc.

I els altres, les que vénen a curar-se, ho miren tot amb cert goig, com si fossin al teatre, i paguen la cascada, i paguen la congesta, i paguen l'estany blau i el bon camí que els han fet i que no serveix per anar enlloc més (trist camí!), i paguen la boira i paguen el sol que els il·lumina. L'administració de l'aigua, el metge, l'hotel, el casino, el callesser, el botiguer, el guia, la sonàmbula del cafè cantant, l'home dels gossos, la dona dels caramels i el noi de la marmota, tothom està amantent... I el foraster (el foraster que paga és el veritable foraster), fastiguejat, mig adormit, s'abandona.

Jo no vull pas reptar als uns ni als altres: tots fan el seu fet, i el fan lliurement i no hi ha res que dir: jo només tracto d'explicar aquesta boniquesa trista de la Ville d'Eaux que salta a la vista i sorprèn. La boniquesa d'uns llocs on s'hi viu, el que se'n diu viure, la tristesa d'aquestes cares on s'hi transparenta una suspensió del ressort de l'esperit. Tota aquesta gent estan absents.

Es lleven tard, perquè és el que em deia una senyora: en què passariem el temps si ens llevéssim de matí? –corrent per aquestes muntanyes –responia jo–. Si és el que fem a la tarda, i llavors què fariem a la tarda? –No vaig saber què contestar.

Es lleven tard i se'n van a pendre l'aigua i ja tenen tota la feina feta... i encara hi ha dues hores fins a la de l'esmorzar. Doncs, els senyors se'n van a llegir el diari de cap a cap, anuncis, tot; i les senyores a tornar-se a pentinar i a mudar-se el vestit. Després d'esmorzar, a endormiscar-se a la cambra o per les cadires del parc a esperar que hagi passat prou temps per a tornar a pendre l'aigua; i després d'això, encara

manquen dues o tres hores per anar a dinar. Què faran? Guaitar les barraques de fira, comprar coses, rebre i enviar targetes postals... i anar a mudar un altre vestit i tornar-se a pentinar. ¿I després de dinar? A empolainar-se una mica més per anar altra vegada al parc, o al teatre, o bé al saló... i després al llit perquè tothom està cansat. I es comprèn. ¿Quina cara voleu que faci tota aquesta gent?

Els sindicats dels *altres* fan tot el que poden per a distreure'ls. Fan saber que a tal hora, des de tal lloc, es veu *l'arc-en-ciel* damunt la cascada (entrada 0,25 francs). S'hi va per un magnífic camí entre boscos molt ben cuidats; però molta gent hi puja amb vestit exprés d'excursionista, calça curta, *alpenstock*: això els distreu. Les senyores reposen en indrets pintoresocs del bosc (però que es vegin des del camí), fan ganxet, llegeixen un llibre... com els figurants en el teatre, pensant en el públic que les mira.

Ja som a la cascada: els arbres i les penyes del voltant són tot l'imponents que és menester: l'herba dels bosc sembla pentinada: res de branquillons, ni pedres, ni fulles seques: tot molt ben escombrat des de primera hora. Es paguen els 0,25 frs. es passa un torniquet i... veieu?... *l'arc-en-ciel*. Sí. És molt bonic!

Mentrestant la cascada brama eternament, terrible, escumejanta... Pobra cascada! quina pena que fa! Ella prou és formosa, però ¿heu vist mai aquests magnífics lleons engabiats en les *ménageries* per a servir de distracció als pacífics menestrals d'una ciutat en altra? Ja ho són, ja, de lleons de debò, i de tant en tant miren a la gent amb un bram que l'aterroritza tota; però, tant se val, palpen els ferros, el desert és lluny; i s'ajacen i endormisquen profundament fastiguejats. Doncs bé, aquesta cascada, aquesta muntanya, aquest bosc, aquella congesta, tot em sembla aquí domesticat, rebregat, estantís... El desert és lluny...

¿I aquestes festes campestres, aquestes composades festes del país? El país! Si aquí no n'hi ha de país! Aquí tothom és de ciutat; ni trajos, ni costums, ni cants, res ha restat pur; tota espontaneïtat ha mort tocada d'artifici. I aquests *paysans*, aquestes danses, aquestes músiques, tot són disfresses: trinxeraires de raval contractats per a fer els pastorets a tres francs cinquanta.

Avui m'ha despertat una alegre tocata de corns de caça. M'he llevat i he sortit al carrer: un escamot de joves, amb gec i boina vermells i calça blanca, anava pels *hôtels* tocant amb una mena de trompes d'estranya però agradable harmonia, bells aires muntanyencs. Un moment m'he abandonat a l'encís... –Són muntanyesos? –he dit amb certa emoció a un mosso de l'hotel. –Ah! no, senyor! –ha respost amb èmfasi–,

poc en saben, de tocar així, la gent de per aquí: és una banda de Toulouse abillada *pour la circonstance*.

Per això tothom hi està trist aquí. Sols, de tant en tant, una tempesta passa, furienta, fent tremolar les muntanyes fins a les arrels; salten arreu torrents inaturables, el vent escabella els boscos que van desapareixent darrera l'espessor de la pluja i pedregada. La gent tremola de debò: aquesta pobre gent se sent viure un instant en una forta realitat: tothom se mira d'una altra manera sota l'amenaçadora tenebra. Fins que gira el vent sobtadament, s'esqueixen els núvols, que cauen arrossegant-se per les muntanyes, riu el cel blau encara pàl·lid, tota la terra regala aigua suaument, brilla el verd dels boscos i el dels prats, i l'últim raig del sol ponent es posa dalt de la carena altíssima, i llavors tothom alça la vista, encantat; tot artifici s'oblida: tothom somriu beatament i en alguns ulls hi espurnen llàgrimes redemptores.

14-VIII-1904

EN JACINTO VERDAGUER EXCURSIONISTA

Avui que posem aquí la figura del gloriós poeta que fou nostre company, cal fer-ne entre nosaltres la justa alabança. No hem d'alabar-lo ara com a poeta, que no ho necessita, ni com a tal ens pertany: hem d'alabar-lo com a un dels nostres i dels més assenyalats, perquè ningú el guanyà en seguir amb amor la terra nostra i en escorcollar-li l'ànima per l'amplitud dels plans i els replecs de les muntanyes; i pocs com ell hauran pujat als cims solitaris i hauran baixat a seguir el curs dels rius per les valls i hauran meditat en cada runa del passat, i resat en més santuaris a les Verges gracioses que s'hi estan soles, i remembrat en cada lloc sa gesta heroica o humilment santa, i fantasiat llegendes o recollit de la boca innocent del poble el verb sagrat de Catalunya per a enaltir-lo en obres tan admirables. Ningú com ell coneixia la fesomia de la nostra terra, ni tan de lluny saludava a cada cim d'ella per son nom, ni tan de prop li sentia batre el pols ni per més seva la tenia; i encara, aneu a on aneu de la terra catalana, en cada camí us semblarà sentir-hi les petjades, en cada casa la veu, i en cada bosc veure voleiar, fugitiu entre les soques, un pany del negre manteu sacerdotal d'en Jacinto Verdguer.

Mes, per a retreure totes aquestes coses ara, jo no sé per què m'heu triat a mi, que només les sé de veu comuna, sense tenir de cap d'elles

una sensació directa i viva, ni tan sols una referència concreta: és dir, res de lo que cal per a parlar amb sentit d'una manifestació tan personal d'un home com és la seva manera d'anar pel món. Jo mai vaig ésser son company de camí, ni el trobí en cap lloc de passada, ni tan sols vaig arribar a conèixer'l prou per a endevinar com devia portar-se en ses sortides, ni recordo que, en les poques vegades que tinguí la benaurança de que em parlés, me'n fes cap de referència, ni menys ningú que de vista o de sa boca sabés com ell anava pel món me n'ha contat cap paraula. ¿Com ho faré doncs, per a donar aquí la visió de l'excursionista? ¿Era impetuós o moderat en ses marxés? ¿Era sofert o impacient per les dificultats del camí, valent o temorós, alegre o s'anguniava? I, davant de la bellesa de la terra i del cel, ¿era expansiu o aponderador, o sol i en silenci s'extasiava? ¿Era curiós i diligent en cercar noves de cada cosa que veia, o bé era un pur contemplatiu que de tot s'enduia sols la flaire espiritual? ¿Com tractava a la gent, com el tractaven? ¿Quins fets li havien passat dignes de contar-se? Perquè és tot això lo que fa la fcsomia de l'excursionista, són aquestes coses les que el componen, són els fets vius els que com a tal el representen, i sols en ells se pot fonamentar l'alabança adequada. I jo no en sé cap, ni un; i molts de vosaltres de segur que deveu saber-ne i deveu tenir moltes coses per contar, i us les calleu, i m'heu triat a mi, que no les sé, per a parlar-ne. Com és això? Jo estic en que, sabent l'amor que jo duia al gran poeta i que servo a la seva memòria, heu judicat que en això no que no voldria deixar-me guanyar per ningú més, i que per a mi era una mercè el donar-me aquesta ocasió de mostrar-lo.

I doncs, bé, és així; i, encomanant-me an aquest amor, i no podent-me refiar de cap tret viu i corpori m'he llançat a repassar els llibres que Mossèn Jacinto ha deixat dels seus viatges, i, combinant-los amb el record que jo tinc de sa persona i de lo que n'he sentit dir, he procurat representar, no a l'home vivent anant pel món –que això ja veiem que era impossible–, sinó a l'esperit que li duia i lo que aquest esperit en rebia; i així vaig a dir-vos com m'afiguro jo l'excursionisme d'en Jacinto Verdager.

Excursió per a nosaltres habitants de la ciutat, vol dir principalment anar a fora ciutat, al camp, a sos llogarets, a les muntanyes solitàries, a lo que en diem natura en oposició a la ciutat obrada i habitada per gran munió d'homes i al baf espiritual intens que se'n desprèn; no perquè això no sia també natura sinó perquè allò ens sembla que està més a la vora de l'origen amb tota aquella majestuosa inconsciència dels començaments.

Doncs una excursió, per a nosaltres, és quelcom d'exquisit, d'excitant. El nostre sentir, esmolat per la intensitat de la vida ciutadana frueix de la natura primitiva amb un gran deler espiritual, com volent apoderar-se'n espiritualment i fer-la viure en nosaltres amb el ritme accelerat de la nostra sang enfebrada que li manlleva frescor, comunicant-li ardor. És un bany d'aigua fresca que prenem de tant en tant amb gran delit, mes no sense esgarripança.

Quina altra cosa és per a l'home del camp i la muntanya el córrer pel camp i la muntanya! Certament que ell té un esperit que no tenen les pedres ni els arbres, ni l'aigua del riu ni els ocells que canten; però aquell esperit seu s'ha criat en la pau i majestat d'aquestes coses que li són com familiars, i així ell és també pacífic i quiet en el tractar-les. És per l'estil de l'amor a la muller pròpia el que l'home del camp té a la natura; mes el nostre és una passió sobtada i delirant, és una admiració febrosa i àvida que no es cansa d'alabar i aponderar, i de desitjar més i més encara. Perquè així com l'enamorat tot és dir de les perfeccions de l'aimada, i ara són els cabells, ara els ulls i el color de la cara, ara la gràcia en el caminar, ara la veu i les paraules lo que més l'encanta; i tan aviat cada una d'aquestes coses, com aquella proporció o no sé què en què les té aplegades; així mateix nosaltres de ciutat semblam orats d'amor davant la natura, que d'un cop de vista restem extasiats, i cada flor del camí ens dóna meravella, i una posta de sol ens fa plorar, i el pas d'un vol d'ocells, quina alegria!, i la muntanya mig emboirada ens és un sublim misteri, i pugem a la congesta sols per tocar la neu com criatures. I al costat nostre l'home de la natura resta quiet i serè i té ben poques paraules d'alabança: ell coneix bé les senyals del temps i els perills de les muntanyes, i els camins dreturers i les marrades, els amagatalls de les bèsties, les virtuts de les herbes i les fonts, i els llocs mellors per al repòs, al nom de cada plec de les terres que a prop i lluny obira; però no en parla més de lo just ni en mostra cap desfici. Si parla d'un cim alt, diu senzillament que és alegre; si parla d'una font, que l'aigua és freda; d'un coll diu que n'és forta la pujada, que al cingle hi ha un mal pas, i que l'anar pel món vol delit i bona cama. No és pas que no ho estimi tot allò: ben segur més que nosaltres. Ningú com ell sap mastegar amb amor un bri d'herba; cap mà com la seva per a amanyagar una soca, i fins les pedres semblen conèixe'l quan amb el cap del bastó les colpeja com a un amic a qui toqués l'espatlla. Nosaltres, amb tot el nostre desfici, en un no-res l'oblidem la natura tan sobtadament aimada; mes ell, si el traieu del terror, tot seguit l'enyora i es decan-deix, i fins a tornar-hi no sap lo que li passa.

Doncs aquesta contraposició de sentiment se m'ha fet ben present repassant aquells escrits en què en Jacinto Verdaguer conta el seu anar pel món. Encara que de temps transplantat a ciutat i fins a la vida social més refinada, se veu que en ell sempre hi restà al fons l'home del camp, el familiar de la natura. En la seva impressió mai no s'hi troba aquell desfici nostre, aquell encaterinar-se a cada revolt del camí, aquell deliqui davant del rossejar de l'alba, del ciutadà que passa anys sense veure-la, aquell collir devotament la flor de la muntanya, i assaborir extasiat la rústega expressió dels pagesos. Ell és un d'ells, i en llurs dominis res pot sorprendre'l. Son ull de pagès se fixa discretament en la mena de vegetació, en els conreus, en la naturalesa del terer, en la configuració de tota una encontrada. La seva visió és sobretot panoràmica, que diem nosaltres. Com bon pagès, lo que més impressió li fa és veure molta terra d'un plegat: aquest gran excitant, que és el que cal a una ànima pagesa, és també el que torna a Mossèn Jacinto més expressiu i fa sortir al poeta. I el poeta és també el mateix home tot ple d'èpiques comparacions, de gegantines metàfores.

Quan va a la Mare de Déu del Mont, sentiu-lo: «La serra del Mont –diu– és comparable per sa estranya figura, a un enorme i bonyegut camell que baixa del Pirineu cap al golf de Roses, vora avall del Fluvià. Amb el cim del gep sosté el santuari, i al cim del cap el castell de Falgars». ¿Veieu quina visió més pagesa, més popular però d'un pagès que és gran poeta? Doncs ja que m'he agafat en aquesta relació seva us vull fer veure en ella mateixa com de seguida hi surt el cop d'ull discret, sanament utilitari, de l'home del camp; «L'extrem està espadat i és tan rocós –segueix– que els romeus delitosos s'hi entretenen en estimbar-hi grossos penyals, sense pensar que llencen a perdre el bosc de pins de més avall i que, com la pedra fora de la mà no sap a on va, poden ésser, i han sigut més d'una volta, causa d'alguna desgràcia».

Aquest doble aspecte del seu sentiment d'excursionista es veu també en lo que conta de la seva anada per l'alt Pallars. Com l'interessa l'aspecte pagès del país, les plantes que s'hi fan, la diversitat dels conreus! «El pla d'Esterrí –diu– és verd i hermós, té més prats a on péixer ses nombroses ramades que camps de conreu». Després mai se descuida d'anotar a on acaben els herbeis i comença del bosc; i, d'aquest, allà a on acaben els avets i comencen els faigs; i si aquí el blat encara és verd quan a la plana ja deuen segar.

En aquesta excursió es fixa més en els monuments que troba, en les llegendes que hi són atribuïdes, en l'estil arquitectònic, que desxi-fra amb certa sobrietat i timidesa d'estudiant; en lo pintoresc dels tra-

jos de l'aplec de Montgarre; però sempre lo panoràmic, la configuració del terror, els replecs de les muntanyes, el curs dels rius, és lo que més l'interessa. I de tant en tant surt el poeta, l'èpic, amb les amples descripcions metafòriques com la grandiosa de la desfeta dels avers de Sant Joan de l'Erm.

Però per 'xò, en aquest ram, no hi ha pas res que guanyi a lo que diu en la ja referida anada a la Mare de Déu del Mont, de la gran esilavissada de Roca Pastora, i de la paorosa tempesta que mostra comanada del Canigó gegant avençant en dues negres ales que, després d'haver rabejat amb aigua i pedra i trons i llamps totes les encontrades, se trenquen, diu, «al repeu d'esta muntanya santa, com se rompran –afegeix– als peus de la Verge qui hi té son trono, totes les heretgies».

I aquí surt l'altre aspecte de Mossèn Jacinto, el sacerdot, i el sacerdot catòlic, que té un dels moments de més emoció al complaure's en contar una a una les perfeccions de la imatge que es venera en aquella ermita: «Sa cara és agraciada i hermosíssima –diu enternit–; té les galtes rosades, el nas ben perfilat i els llavis plens d'amor». El Fill és un «eixerit infantó». Heu's aquí ja al Jacinto Verdaguer dels *Idil·lis*. I si a tot això hi afegim la mena de respecte que li fan els monuments antics o les ruïnes que troba pel seu camí, i aquella que ja us he dit tímida erudició d'estudiant amb què en parla tindreu tot el seu sentiment d'excursionista, i amb ell tot l'home; és dir aquell fill del camp amb estre de gran poeta conreat pel seminari fet sacerdot d'aquella mateixa fe innocent i amorosa que li ensenyà la seva mare i que es troba cap-de-brot de la renaixença literària d'aquella mateixa llengua del seu poble.

Així he acabat per veure'l jo ara repassant lo poc que ha deixat escrit del seu sentiment del córrer món; d'aquell córrer món que el féu un company nostre en aquesta casa: és dir un excursionista en el sentit que aquí solem donar a la paraula.

Mes, per a sentir mellor el relleu d'aquest son caràcter, no hi ha com mirar-ne el revers: és dir, el seminarista pagès de la plana de Vic fet sacerdot i gran poeta, a quaranta anys, visitant terres estranyes i els grans centres de la civilització europea.

Tot fent camí envers ells, els seus ulls camperols refereixen sempre els paisatges nous an aquells de la terra pròpia que hi porta tan impresos. A la primera aparició, els Alps se li afiguren un immens Montserrat; de tal castell alterós, diu que està penjat del cingle com l'ermita de Sant Joan; compara el curs pausat del Neva amplíssim amb el bullició dels pctits Ter i Llobregat; i retreu arbres per arbres, flors

per flors, ocells per ocells, collites per collites. Per a amidar les terres de tota Europa té un patró ben senzill i ben just: Catalunya o la plana de Vic; és el patró natural, el popular, el que tot fill del camp porta indestructible per tot el món a través.

I un cop en la gran ciutat, a Berlín, a Petersburg, el caràcter de la seva visió es referma per contrast: és dir, que així com en el camp de la terra pròpia és principalment panoràmica, en la ciutat estrangera els menuts detalls són els que més l'impressionen, no l'aire del conjunt, com faria a un ciutadà: els trajos de la gent, el que els nois d'estudi alemanys portin la cartera a tall de motxilla «com petits soldats dels exèrcits de Minerva», diu amb ingènua expressió de seminarista; que a la Prússia els militars, per a saludar-se pel carrer, s'aturin de caminar alguns instants; que a Rússia rics i pobres vagin coberts amb una cota molt llarga; i també la llargària d'un pont, l'alcària d'una agulla de catedral, la singularitat d'un aparador de botiga: és talment la visió pagesa de la ciutat.

És clar que en Jacinto Verdaguer no és pas a ciutat un pagès com qualsevolga altre, perquè s'entera dels fets històrics i socials, recull dades i fa observacions d'home culte sobre cada cosa; però jo parlo de lo que més vivament l'impressiona; d'allò que revela el fons del seu esperit, de lo que caracteritza la seva visió.

Però encara més que el pagès, el sacerdot catòlic s'hi mostra en aquests viatges i també per contrast. Perquè la major part de les ciutats que visita no són catòliques; i com se'n dol, el bon capellà! I com anatematitza l'heretgia! I com s'aviva la seva devoció enmig dels infidels! Així que arriba a terme de jornada, lo primer que fa és cercar la capella catòlica, dir la missa, eternir-se del fervor dels pocs fidels, comparar la pobresa del santuari amb la riquesa dels temples de l'heretgia, i ponderar no obstant, satisfet, la llibertat i consideració del culte en terres civilitzades, major moltes vegades de lo que frueixen en països catòlics més endarrerits i més apassionats en ses lluites per la fe i contra la fe. Per a ell lo més interessant de cada ciutat és això, i en aquest punt sí que, com diria ell en son popular llenguatge figurat, no deixa res per verd.

Tant és aquest interès el que el domina, que de l'estada a París no parla gairebé sinó de les seves visites a Notre-Dame i a la basílica de Montmartre, llavors encara en construcció. Per lo demés, París és sols una perversa Babilònia, una ciutat apocalíptica als seus ulls de capellà horroritzat que ni vol mirar-la.

Això domina també, finalment, en el seu viatge a la costa d'Àfrica,

i, sobretot, d'una manera extremadament encara que ben explicable, en la seva excursió per Terra Santa. En els Llocs Sants, la seva emoció es coneix que és certament fonda, però resta gairebé inexpressada per a tot lo que no sien sagrats records. En cada lloc retreu senzillament els passatges bíblics que s'hi refereixen: encara tot sovint apunta la sensació pagesa del terror; però la transfiguració poètica del lloc, l'evoació real de l'escena sagrada, no hi és o no la diu. El seu esperit devot domina, la visió amb una gran austeritat. Escolteu-lo a vores del Jordà: «La impressió –diu– que fan els grans mots de l'Evangelí en el lloc mateix de l'escena és superior a tota ponderació. Solament per a llegir l'Evangelí ací tinc per ben empleat el viatge, i en dono gràcies a Déu».

Heu's aquí, doncs, tot lo que jo he pogut arribar a veure, a través dels seus llibres, d'en Jacinto Verdaguer anant pel món: un bon capellà fonamentalment pagès i altament poeta que sent la natura més èpica que no pas líricament: això és lo que em compon la seva figura d'excursionista, i així la veig restar aquí com d'un dels nostres.

Ben bé un, però ben bé dels nostres, perquè el nostre excursionisme no és pas un *sport*, no és pas un esbarjo, no és pas un estudi, que és un amor; i no és pas, tampoc, un amor abstracte a la natura, sinó a la nostra natura; i en això no hi ha esquifiment d'esperit, sinó humanitar de sentiment; perquè no hi ha veritable amor en el cor de l'home mentre no té un objecte especialment estimat: i mal pot estimar un home tota la terra si no comença per aquella de la qual és format; en l'amor a la pàtria està contingut l'amor viu a tot el món, i el qui en nom d'aquest renga d'aquell és que no té ni l'un ni l'altre. Pel nostre cel coneixem el cel, i tota la terra per la nostra terra, i sols el petit amor és gran amor. Qui molt abraça poc estreny, i la més estreta abraçada és la més fecunda per a tot el món. Doncs el nostre amor a la natura viu en l'amor a la natura catalana; Catalunya és per a nosaltres compendi del món, i el nostre amor universal en ella és on més eficaçment s'exercita. Per això podem dir, amb el cap ben alt, que l'ànima del nostre excursionisme és l'amor a Catalunya, i en això sí que tots som uns.

Mireu, doncs, si era ben bé un dels nostres aquell que davant dels Alps sublims així s'exclamà: «Oh Catalunya estimada, com me persegueix ta hermosa imatge pertot arreu, i com les muntanyes més altes me fan pensar amb les teves, i com les primeres belleses de la Creació me fan enyorar i estimar les inestimables belleses! Oh Montserrat, Montjuïc, Canigó, jo us veig passar l'un darrera l'altre davant mos ulls, que ploren d'enyorament, i vostre dolç record s'uneix a la calitja per a

distreure's de l'enlluernadora vista de la Jungfrau vestida de glaç, del Montblanc coronat de neus eternes!» El qui digué això, vegeu-lo aquí per a sempre més entre nosaltres.

14-XII-1904

LA MUNTANYA

Que és ditxosa una ciutat al costat d'una muntanya! Perquè així es pot contemplar a si mateixa des de l'altura, i veure petit el seu caseriu en comparança de la immensitat dels camps i del mar que brilla, i sentir millor la infinitud del cel.

Llavors comprèn la seva missió, la gran ciutat. ¿Per què tanta pila d'estades, i son aire enterbolit per tants alens, i el moure's, i el soroll de la multitud i més enllà la pau dels camps, l'augusta soledat de les muntanyes, la netedat del mar sota la quietud del cel?

Contemplant-se, la ciutat s'espanta d'ella mateixa, i li agafa un desig d'estendre's i d'aclarir-se escampant-se per la immensitat de les terres que té a prop i més lluny, i fins els cims de les serres apartades. Però quelcom d'ella mateixa, quelcom que és la seva raó d'ésser, li resistirà aquest afany: es sentirà lligada per la necessitat del temps, i s'esperarà per força i glatint...

Mireu's-la, i que n'és de formosa la ciutat amb son esperit glatint en el cim de la muntanya! Com va bevent la llum de les altures, i el cor li bat per l'atracció dels espais, i cerca son orient en l'extensió de les terres, i escolta en la quietud de les soledats! Allí està son esdevenir, però mentrestant!...

Mentrestant, l'home de ciutat, el que lluita allà baix dins de la boira s'alça de la boira amb el pensament aturmentat i el cor batent-li enfollit, i puja a la claredat del cim. D'esquena a la ciutat, mira l'oncjar de les serres fins al més llunyà confí de les neus perpètuas. Totes les muntanyes brillen quietes al sol, i un vent de puresa els corre per damunt. L'home de ciutat fa un gran sospir, i baixa per la vessant de la soledat entre els pins.

¿Què són les doloroses complicacions del pensament, la passió de la lluita ciutadana, les ferides de l'amor propi, la frívola vanitat d'un triomf i l'acció sobreexcitada, davant de la senzilla dretura dels pins, la flairosa humilitat de les mates i la dolça harmonia del vent corrent pel bosc?

Tot, s'asserena en una contemplació suau, tot s'aproporciona i resta viu: viu, però amb pau. Llavors l'home es pesa i es mesura; sap el que val i el que li manca valer; sent la seva petitesa i la seva grandesa; no es menysprea ni es prea amb excés. Mig riu a les seves febleses, i estima sa força sense orgull; apaivaga els seus rancors i es sent superior al dolor de les ferides i perdona a aquells que les causaren.

I ho veu tot tan senzill... No cal més sinó deixar-se pujar dret com els pins i anar lliure i harmoniós com el vent; deixar-se daurar pel sol com les muntanyes i donar humilment, com les mates, l'aroma pròpia...

L'home de ciutat se'n torna a ciutat portant en son cor la mida de si mateix i la d'ella. I els seus amics i els seus enemics veuran en son front la serenitat de les carenes, i en sos ulls, la mirada de les llargues distàncies i la llum dels horitzons llunyans. I davant d'això, l'adulació i l'enveja restaran impotents.

I que n'és de ditxosa una ciutat al costat d'una muntanya! Tots els seus homes hi aniran pujant i en tornaran transfigurats. I en la soledat de l'estudi, en la taula parada de la família, en l'activitat de les indústries, en la fosquedat de les botigues, en el renou dels carrers i les grans sales, regnarà ascendida l'alta visió del cim. La dretura dels pins, l'olor de les mates, la lliure harmonia dels vents viuran en l'ànima de la ciutat, que així es sentirà de la seva missió. Això és, el trànsit a l'altura i a l'extensió de les terres.

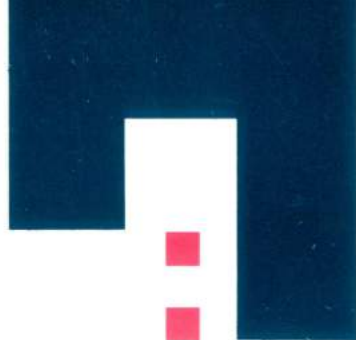
Del fons dels laboratoris n'eixirà la redempció dels laboratoris; de la febre de les indústries, la redempció de les indústries; de la boira dels alens, la redempció de les gentades alenantes.

Tot això ha d'alçar-se a la llum de les muntanyes, i estendre's per l'aire pur dels camps, i espaiar-se per les terres des de les neus perpètues fins a la mar blava.

Tal serà la ciutat més gran, la serena, la pura, la gloriosa, la que ara pressent, amb son esperit glatint a dalt de la muntanya, la ciutat apilada, la tèrbola, la febrosa...

I que n'és de ditxosa una ciutat al costat d'una muntanya! Ella es sent un trànsit a la llum del cel...

1909

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL
CRISTIANISME I CULTURA

Editorial Claret

